

Ágústa Þorbergsdóttir og Guðrún Kvaran

Mannanafnaskrá

Tilurð og þróun

1 Inngangur

Í greininni er fjallað um íslensku mannanafnaskrána og hvernig hún hefur þróast frá fyrstu gerð árið 1991. Athuguð eru nöfn sem bæst hafa við skrána þá þrjá áratugi sem hún hefur verið hluti af lögum um mannanöfn og kannað hvað hefur tekið breytingum. Á þessum tíma hefur erlendum nöfnum, gælunöfnum og gömlum nöfnum fjölgað mikið á mannanafnaskránni frá upphaflegri gerð og að auki hefur bæst við nýr flokkur sem er kynhlutlaus nöfn. Leitað er svara við þeirri spurningu hvort og þá hvernig lagabreytingar hafa haft áhrif á þessa þróun eða hvort breytingar á nafnavali hafi leitt til lagabreytinga. Í umfjölluninni er stuðst við opinberar heimildir og blaðagreinar.

Í 2. kafla er fjallað um hvernig staðið var að fyrstu mannanafnaskránni, hvert markmið með henni var og hver voru helstu álitamálin. Í 3. kafla er sagt frá breytingum á nafnavali og í 4. og síðasta kafla eru lokaorð þar sem niðurstöður eru dregnar saman.

2 Fyrsta íslenska mannanafnaskráin 1991

Til að geta svarað því hvernig nafnaforðinn á mannanafnaskrá hefur breyst er nauðsynlegt að skoða lögina frá 1991 og hvernig fyrsta mannanafnaskráin varð til, þ.e. hver tilgangurinn með henni var og hvaða viðmið voru höfð við gerð hennar.

2.1 Hugmyndin um mannanafnaskrá

Lengi hafði verið talað um þörf fyrir mannanafnaskrá.¹ Í eldri lögum um mannanöfn, sem voru frá 1925, var í 6. gr. tekið fram að heimspékideild Háskóla Íslands skyldi taka saman skrá „yfir þau mannanöfn, er nú eru uppi, sem bönnuð skuli samkvæmt lögum þessum“. Vísbendingar um hvers konar nöfn skyldi banna komu fram í 1. gr.: „Hver maður skal heita einu íslensku nafni eða tveim ...“ og í 5. gr. þar sem segir að hafi maður „hlotið óþjóðlegt, klaufalegt eða erlent nafn“ fyrir gildistöku laganna geti hann þá breytt nafni með leyfi konungs. Slík skrá var þó aldrei samin enda óvinnandi verk að taka saman skrá yfir ólögmat mannanöfn þar sem viðmið um hvað teldist íslenskt nafn skorti.

Önnur tillaga um gerð mannanafnaskrár kom fram í stjórnarfrumvarpi um mannanöfn,² og í greinargerð með því frumvarpi er það nefnt sem ein skýring á því hve illa tókst til með framkvæmd mannanafnalaga frá 1925 að skortur væri á skrá er gæti verið fólki til leiðbeiningar um val nafna. Skráin átti að geyma tæk mannanöfn en ekki hin sem bönnuð eru eins og í mannanafnalögum frá 1925. Stjórnarfrumvarpið um mannanöfn frá 1971 varð ekki að lögum. Tillagan um gerð mannanafnaskrár var tekin upp í lögin um mannanöfn sem samþykkt voru 1991 og átti skráin að vera yfir heimil mannanöfn. Slík skrá var talin ein helsta undirstaða þess að unnt væri að framfylgja lögum.

Í greinargerð með frumvarpinu 1991 kemur fram að gert var ráð fyrir að mannanafnaskrá yrði samin í áföngum og síðan aukin og endurbætt eftir þörfum. Við gerð mannanafnaskrárinnar var að mestu stuðst við Þjóðskrá og ekki voru tekin á skrána nöfn með fáa nafnbera. Hugsunin var sú að mannanafnaskráin ætti að endurspeglja þáverandi íslenskan nafnaforða en gert var ráð fyrir að sótt yrði um til mannanafnanefndar ef áhugi væri á því að óska eftir nöfnum sem ekki höfðu verið tekin inn á skrána.

Í formálsorðum *Mannanafnaskrár* frá 1991 segir:

Mannanafnanefnd hefur tekið eftirfarandi skrá saman og að mestu stuðst við þjóðskrá í því efni. Nefndin vill taka fram að skráin er til viðmiðunar við nafngjafir en er á engan hátt

¹ Sambærilegar mannanafnaskrár eru til í fleiri löndum, t.d. í Danmörku (Familie-retshuset) og í Færeyjum (Málráðið).

² Þingskjal 34 Ed. 1971. Lista yfir öll þau opinberu gögn sem vísað er til í þessari grein má finna í Viðauka.

tæmandi enda er gert ráð fyrir því í lögnum að hún verði endurskoðuð eftir þörfum og gefin út á ný eigi sjaldnar en á þriggja ára fresti. Vissulega koma fleiri nöfn til álita en þau sem hér eru skráð en minnt skal á að forsjármönnum barna, prestum og forstöðumönnum skráðra trúfélaga ber samkvæmt lögnum að snúa sér til nefndarinnar ef fyrirhugað nafn er ekki á skrá (Mannanafnanefnd 1991a:3).

Lögin frá 1991 höfðu eining að geyma nýmæli um skipun mannanafnanefndar og þau sem skipuð voru í fyrstu nefndina, Guðrún Kvaran, sérfræðingur á Orðabók Háskólans, Björn Þ. Guðmundsson, prófessor í lögum, og Svavar Sigmundsson forstöðumaður Örnefnastofnunar, fengu það verkefni að taka saman mannanafnaskrána (Svavar Sigmundsson 1995:101).

Vert er að benda á að til voru ýmsar nafnaskrár, svo sem skrár eftir manntölum, íbúaskrár Þjóðskrár, bók prófessors Ólafs Lárussonar *Nöfn Íslendinga árið 1703* sem kom út 1960, rit Hermanns Pálssonar, prófessors við Edinborgarháskóla *Íslensk mannanöfn* frá 1960, er geymir rækilega skrá um íslensk mannanöfn, og skrá dr. Þorsteins Þorsteinssonar um skírnarnöfn á Íslandi á tímabilinu 1921–1950 sem kom út 1961. Þá kom út bók Karls Sigurbjörnssonar *Hvað á barnið að heita?* árið 1984 og hefur að geyma 1500 stúlkna- og drengjanöfn. Bók Guðrúnar Kvaran og Sigurðar Jónssonar frá Arnarvatni *Nöfn Íslendinga* kom út 1991 og ný útgáfa þess verks eftir Guðrúnu Kvaran kom út 2011. Loks má nefna bók eftir E.H. Lind: *Norsk-ísländska dopnamn og fingerade namn från medeltiden*, sem kom út í Uppsöllum 1905 ásamt viðauka, *Supplementband*, sem kom út í Ósló 1931. Auk þess hafa verið skrifaðar ýmsar ritgerðir um afmörkuð efni. Í þessum ritum er mikill fróðleikur um mannanöfn sem hafa verið notuð á Íslandi en með mannanafnalögnum og mannanafnaskránni lá fyrir löggjafanum að standa vörð um íslenskar nafngiftir. Það kemur m.a. fram í bæklingnum *Meginreglur um mannanöfn*, sem var gefinn út sem fylgirit með mannanafnaskránni 1991, en þar er m.a. greint frá kröfum um heimil nöfn samkvæmt lögnum frá 1991 (sjá Mannanafnanefnd 1991b):

Nafn á að vera íslenskt eða hafa unnið sér nokkra hefð í íslensku máli.

Það má ekki brjóta í bág við íslenskt málkerfi.

Það má ekki vera þannig að manni geti orðið ami að því að bera það.
Stúlku má ekki gefa karlmannsnafn né dreng kvenmannsnafn.

Um þetta atriði skrifaði Svavar Sigmundsson: „Okkar sjónarmið var að þjóðleg nöfn ættu að hafa forgang fram yfir útlend nöfn og að minnsta kosti ættu nöfn að vera aðlöguð íslensku til þess að fá viðurkenningu sem íslensk nöfn“ (Svavar Sigmundsson 1995:105).

2.2 Útgáfa og birting mannanafnaskrár

Hagstofa Íslands – Þjóðskrá gaf út fyrstu mannanafnaskrána í október 1991 (Mannanafnanefnd 1991a) og fóru aðeins 1743 nöfn í fyrstu lotu á skrána, 886 stúlknanöfn og 857 drengjanöfn. Í október 1994 gaf Hagstofa Íslands út mannanafnaskrá í annað sinn og voru í skránni 2085 nöfn, 1008 stúlknanöfn og 1077 drengjanöfn þegar frá eru taldar tvímyndir (ritmyndir) einstakra nafna. Í formála mannanafnanefndar segir að við endurskoðun skrárinnar hafi hún (1994a:5):

... að sjálfsgöðu tekið mið af þeim reglum sem hún fer eftir í úrskurðum sínum um einstök nöfn. Nokkur nöfn sem voru á hinn upphaflegu skrá fullnægja ekki reglunum og hafa því verið tekin út af skránni. Hin eru þó miklu fleiri sem hafa bæst í skrána. Endurskoðunin byggðist á athugun á þjóðskrá og ýmsum nafnaskráum og fólst m.a. í rækilegri könnun á hefð mörg hundruð tökunafna.

Þegar næsta mannanafnaskrá var gefin út í janúar 1997 (Mannanafnanefnd 1997) höfðu ný mannanafnalög nr. 45/1996 tekið gildi en samkvæmt þeim skyldi einnig tekin saman skrá yfir heimil eiginnöfn og jafnframt heimil millinöfn en millinöfn voru nýmæli í nýju nafnalögunum. Frá þessum tíma mátti nálgast mannanafnaskrána á netinu. Nú er mannanafnaskrá birt á vefsvæðinu *island.is* og telur um 4300 nöfn.³ Skráin er uppfærð reglulega í samræmi við ákvarðanir mannanafnanefndar.

³ <https://island.is/leit-i-mannanafnaskra>

2.3 Viðbrögð við útgáfu mannanafnaskrár

Það voru ýmsir sem gerðu athugasemdir við val nafna á mannanafnaskrá. Hermann Pálsson, fyrrverandi prófessor við Edinborgarháskóla, skrifaði grein í *Lesbók Morgunblaðsins* þar sem hann kallaði mannanafnaskrána „tilræði við íslenska menningu“ og taldi að skráin gæti leitt til þess að útlendum heitum og ýmiss konar nafnskrípum sífjölgi en þjóðlegum nöfnum hnigni að sama skapi (Hermann Pálsson 1992). Hann nefnir að mannanafnanefnd hafi átt kost á nýta sér tvær bækur. Báðar tók greinarhöfundur sjálfur saman (sjá Hermann Pálsson 1960 og 1981). Hermann tekur fram í greininni að menn sakni ýmissa nafna sem þóttu þrýðileg áður en mannanafnanefnd kom til skjalanna. Enn eitt atriði nefnir hann sem huga hefði þurft að en það sé greinarmunur á sérnöfnum og samnöfnum sem hann telur óheppileg sem mannanöfn (1992:2):

... enda bregður nú fyrir ýmiss konar nöfnum sem aldrei hafa tíðkast í nafnaforðanum fyrr en á síðustu árum. *Brá*, *Dögg*, *Stúlka*, *Gná* og *Íma* myndu vafalaust ekki verða jafn oft fyrir vali og nú verður, ef nafngjafar vissu meira um eðli nafna. Í stað þess að njóta hins mikla valds sem alþingi hefur gefið mannanafnanefnd af undarlegu rænuleysi, þá hefði hún átt að fræða fólkið betur um nöfn og nafnasiði.

Nafnið *Stúlka* hefur reyndar ekki komist á mannanafnaskrá en aftur á móti er þar að finna nafnið *Drengur* sem hefur þó ekki verið mikið notað hér á landi (sbr. Guðrúnu Kvaran 2011:159).

Baldur Jónsson prófessor (1991:30) sagði í grein í *Málfregnum* að tvennt hefði helst vakið athygli sína við að fletta mannanafnaskránni frá 1991: „Annað er það hve rýr nafnaforði okkar virðist vera. Hitt er það hve mikið er hlutfallslega um erlend nöfn og andkannaleg. Auðvitað vantar ýmislegt á skrána, en eigi að síður má gera ráð fyrir að þarna séu þegar komin flestöll nýtilegustu nöfnin sem Íslendingum eru tiltæk og lögin leyfa.“

Það voru fleiri sem gerðu athugasemdir við mannanafnaskrána sem kom út 1991. Í fréttabréfi Ættfræðifélagsins frá desember 1991 er sagt frá mannanafnaskránni og þar gerir Hólmsfríður Gísladóttir formaður Ættfræðifélagsins athugasemdir við erlend nöfn á listanum sem hún taldi að ættu ekki heima á íslenskum nafnalista þótt þau séu á Þjóðskrá. Þar nefnir hún nöfn eins og *Anja*, *Dana*, *Edit*, *Natalína*, *Ninja*, *Tanja*, *Tatjana* og *Arent*, *Edgar*, *Harry*, *Ivan*, *Janus*, *Ulrik*, *Tandri*.

Taldi hún jafnframt vanta nöfn í skrána sem ættu að vera þar en nefnir þó engin dæmi þar um (Hólmfríður Gísladóttir 1991).

2.4 Ýmis álitamál

Eins og fram hefur komið var samning fyrstu mannanafnaskrárinnar vandaverk, svo sem hvernig ætti að skilgreina íslenskt nafn og hvernig ætti að fara með ritmyndir eða tilbrigði af nafni. Ekkert ákvæði var í lögnum eða í greinargerð með lögnum um hvernig túlka skyldi 2. gr. laganna frá 1991 sem kvað á um að eiginnafn skyldi vera íslenskt eða hafa unnið sér hefð í íslensku máli og bryti ekki í bág við íslenskt málkerfi. Mannanafnanefnd var því vandi á höndum en það kom í hlut hennar að skera úr um þessi atriði, bæði við samningu fyrstu mannanafnaskrárinnar og síðar þegar nöfnum var bætt við skrána.

Nafngiftir eru oft mikið tilfinningamál og höfnun á umsóknum um tiltekin eiginnöfn gat vakið reiði aðstandenda og alloft sættu úrskurðir nefndarinnar harðri gagnrýni í dagblöðum og nokkur ágreiningsmál vegna mannanafna komu til kasta embættis umboðsmanns Alþingis. Sem dæmi má nefna að árið 1992 var leitað álits umboðsmanns vegna höfnunar á nafninu *Borghild* (mál 595/1992). Í úrskurði nefndarinnar kom fram nafnið bryti í bág við íslenskt málkerfi í skilningi 2. gr. laga nr. 37/1991 um mannanöfn þar sem nafnið hefði ekki endinguna *-ur*.

Mannanafnanefnd óskaði eftir að ræða við starfsmenn dómsmálaráðuneytis um framkvæmd og nánari útfærslu laganna og fór jafnframt fram á betri starfsaðstöðu en nefndin sagði af sér störfum í mars 1993 þar sem ekki var komið til móts við óskir hennar (Svavar Sigmundsson 1995:101).

2.4.1 Hvað eru íslensk nöfn?

Ný mannanafnanefnd var skipuð í ágúst 1993. Ákvað nýja nefndin að nauðsynlegt væri að settar yrðu sem skýrastar vinnulagsreglur svo að unnt væri að gæta jafnræðis borgaranna gagnvart lögnum við framkvæmd þeirra. Halldór Ármann Sigurðsson formaður nefndarinnar skrifaði ítarlega grein í tímaritið *Íslenskt mál* 1993 þar sem hann fjallar um ákvæðið í lögnum frá 1991 um að eiginnöfn skyldu vera íslensk og um túlkun hugtaksins *hefð* sem er meginatriði við framkvæmd laganna. Í lokaorðum greinarinnar er dregin fram eftirfarandi niðurstaða um hvað er íslenskt nafn í skilningi mannanafnalaganna (Halldór Ármann Sigurðsson 1993:32):

Nafn er íslenskt í skilningi mannanafnalaganna ef allir liðir þess eru af norrænum toga og hafa íslenska mynd (sem er merkingarbær eða á sér hefð í íslenskum nöfnum). Ungt tökunafn getur þó aldrei talist vera íslenskt nafn.

Nýja nefndin skilgreindi einnig hefðarhugtak mannanafnalaganna og ákvað að nota eftirfarandi kvarða fyrir tökunöfn. Samkvæmt kvarðanum telst ungt tökunafn hefðað ef það fullnægir einhverju einu af eftirfarandi skilyrðum (Halldór Ármann Sigurðsson 1993:19–20):

- a. Það er nú borið af a.m.k. 20 Íslendingum.
- b. Það er nú borið af 15–19 Íslendingum og sá elsti þeirra hefur náð a.m.k. 30 ára aldri.
- c. Það er nú borið af 10–14 Íslendingum og sá elsti þeirra hefur náð a.m.k. 60 ára aldri.
- d. Það er nú borið af 5–9 Íslendingum og kemur þegar fyrir í manntalinu 1910 (eða fyrr).
- e. Það er nú borið af 1–4 Íslendingum og kemur þegar fyrir í manntalinu 1845 (eða fyrr).
- f. Það er nú ekki borið af neinum Íslendingi en kemur þegar fyrir í manntalinu 1845 (eða fyrr) og hefð þess hefur ekki rofnað eftir 1910.

Fjallað var um vinnulagsreglur mannanafnanefndar í frétt í *Morgunblaðinu* í október sama ár (Nafn telst íslenskt ... 1993). Þar koma einnig fram eftirfarandi skilyrði í vinnulagsreglunum sem mannanafnanefnd setti sér varðandi túlkun laganna frá 1991:

Hefð ungs tökunafns telst rofin ef það kemur hvorki fyrir í manntalinu 1910 né síðar.

Svokölluð gælunöfn teljast ekki vera íslensk nöfn í skilningi 2. gr. laganna, og um þau gildir því hið sama og ung tökunöfn að þau teljast því aðeins heimil að þau hafi unnið sér hefð.

Gömul tökunöfn eru þau tökunöfn sem hafa komið inn í íslenskt mál fyrir 1703 eða fyrr. Hefð gamals tökunafns telst rofin ef það kemur hvorki fyrir í manntölunum 1845 og 1910 né síðar en hefð tökunafna, sem hafa unnið sér menningarhelgi, rofnar þó ekki. Nafn telst hafa

unnið sér menningarhelgi komi það fyrir í alkunnum íslenskum fornritum í nafnmynd sem ekki brýtur í bága við íslenskt málkerfi.

Vinnulagsreglurnar voru svo festar í sessi á þann hátt að þær voru teknar upp í greinargerð með núgildandi lögum um mannanöfn (1996) en þó að frátalinni skilgreiningunni á því hvað telst vera íslenskt nafn og einnig því að gælunöfn teldust ekki heimil. Vinnulagsreglurnar hafa nokkrum sinnum verið uppfærðar, síðast í mars 2022. Þrátt fyrir þessar vinnulagsreglur urðu áfram deilur um úrskurði nefndarinnar og stundum rötuðu þær deilur í fjölmiðla.

Í áður nefndri grein eftir Halldór Ármann Sigurðsson í *Íslensku máli* (1993b:16–25) kemur fram sú skoðun að óhjákvæmilegt sé að greina á milli tvenns konar („óíslenskra“) nafna, „annars vegar tilþölulega nýlegra nafna eins og *Andreas* og *Angelika* og hins vegar fornra nafna eins og *Dufþakur* og *Kormlöð*“. Telur hann ólíklegt að löggjafinn hafi viljað reisa skorður við notkun ýmissa fornra nafna úr fornþekktum Íslendinga. Ekki leið á löngu þar til mannanafnanefnd undir formennsku Halldórs Ármanns bætti eftirfarandi karlmansnöfnum inn á mannanafnaskrá samkvæmt úrskurði nr. 95/1994.

Aðalráður, Aðils, Alrekur, Arnmóður, Ásgautur, Ásröður, Baugur, Bjarnharður, Bjólan, Björnólfur, Bresi, Dómaldur, Dufgus, Dugfús, Dufþakur, Eldgrímur, Elfráður, Eylaugur, Finngeir, Finnvarður, Freyviður, Gautrekur, Gautviður, Geirleifur, Geirröður, Geirþjófur, Gellir, Grankell, Guðleikur, Gunnröður, Gunnvaldur, Haddur, Hafgrímur, Hallgarður, Hallgils, Háleygur, Hárekur, Hásteinn, Heinrekur, Herfinnur, Herlaugur, Hildir, Hjallkár, Holti, Hólmfastur, Hrolleifur, Hróaldur, Hróðgeir, Hróðólfur, Hrói, Hrutur, Hrærekur, Húnröður, Játgeir, Karli, Kjallakur, Koðrán, Kolskeggur, Kvaran, Leiðólfur, Loðmundur, Melkólmur, Mýrkjartan, Oddkell, Oddmar, Otkell, Ósvífur, Sigfastur, Skefill, Skíði, Smiður, Steinfinnur, Steinkell, Steinröður, Stórólfur, Styrbjörn, Sölvar, Úlfkell, Valbrandur, Vékel, Vélaugur, Vémundur, Þangbrandur, Þjóðrekur, Þjóstólfur, Þorbrandur, Þorgautur, Þorgísl, Þorgnýr, Þórhaddur, Þórhalli.

Talsvert færri fornum kvenmannsnöfnum var bætt á mannanafnaskrá enda mun fleiri karlmenn en konur nefndir með nafni í Landnámu og fornsögum. Samkvæmt úrskurði nr. 90/1994 var eftirtöldum kvenmannsnöfnum bætt við skrána.

Arnóra, Álfgerður, Ásleif, Ásný, Ásvör, Dagheiður, Freyleif, Gauthildur, Gefjun, Geirbjörg, Geirhildur, Geirlöð, Geirriður, Gjaflaug, Grélöð, Hallkatla, Hallvör, Hildiríður, Hjálmgærdur, Kjalvör, Kormlöð, Niðbjörg, Oddleif, Otkatla, Sæhildur, Sölva, Vilgerður, Þorgríma, Þorlaug, Þórodda, Ægileif.

Í báðum úrskurðunum kemur fram að nöfnin séu ýmist rétt mynduð íslensk nöfn eða hafi unnið sér menningarhelgi og þar með hefð í íslensku máli og fullnægi því skilyrðum laga nr. 37/1991 um mannanöfn.

Sum þessara nafna hafa verið notuð eitthvað fram eftir öldum en verið mjög óalgeng og því ekki tekin í upphaflegu mannanafnaskrána frá 1991. Þar á meðal eru nöfnin *Arnóra, Ásný, Haddur, Hildir, Holti, Hrói, Styrbjörn, Þorgnýr, Þorlaug og Þórhalli*. Dæmi um nöfn sem ekki er vitað til að hafi tíðkast síðan á landnáms- eða þjóðveldisöld en hafa verið tekin upp eftir að þeim var bætt á mannanafnaskrá 1994 eru *Álfgerður, Bresi, Eldgrímur, Kjalvör, Steinkell, Úlfkell, Þangbrandur og Þjóðrekur*.⁴

2.4.2 Nöfn og tilbrigði af nöfnum

Í ýmsum tilvikum eru til tilbrigði af nöfnum. Dæmi um þetta eru nöfnin *Friðrika og Friðrikka; Elfa og Elva; Soffía og Sofía; Adolf og Adólf; Auðun og Auðunn; Benóní og Benóný* sem skráð eru sem tvímyndir á mannanafnaskránni frá 1991, þ.e. þannig var litið á að þau væru í raun tilbrigði af einu og sama nafni. Baldur Jónsson (1991:30) bendir á að ekki sé alltaf ljóst hvaða viðmið hafi verið notuð til að skilja á milli nafna og nafnbrigða á skránni og bendir á að þar teljist *Elenóra og Elinóra* vera tilbrigði af sama nafni en *Emelía og Emilía* tvö nöfn. Ljóst er að erfitt hefur verið að halda fullu samræmi enda getur þarna haft áhrif hversu löng hefð er fyrir nafnbrigðunum og hversu góðar heimildir eru til um þau. Sum nöfn hafa margar myndir á mannanafnaskrá og sem dæmi um það má nefna *Richard, Rikharð, Rikharður, Ríkarður, Ríkarð og Ríkarður* og *Elenora, Elenóra, Eleonora, Elínora, Elinóra og Elínóra*. Reynt hefur verið að greina á milli mismunandi ritmynda og nafnmynda. Ritmynd var það nefnt þegar ekki var til að dreifa neinum framburðarmun, svo sem *Elvar* og *Elfar* en ef nafnið hafði hins vegar tvær eða fleiri myndir sem bornar voru fram á mismunandi hátt var talað um nafnmyndir, svo sem *Björgólfur*

⁴ Hér er stuðst við upplýsingar úr *Íslendingabók*.

og *Björgúlfur*. Þessi aðgreining ritmynda og nafnmynda á mannanafnaskrá gat reynst snúin (Hagstofa Íslands 2010) og er hún ekki lengur viðhöfð. Á mannanafnaskránni á vefnum *island.is* er þó enn tilgreint að ákveðin eiginnöfn séu ritbrigði af öðrum nöfnum, t.d. er eiginnafnið *Carl* skráð ritbrigði af *Karl* og *Maria* ritbrigði af *María*.

Í mannanafnalögunum frá 1996 er í 3. málslið 5. gr. tekið fram að eiginnafn skuli ritað í samræmi við almennar ritreglur íslensks máls nema hefð sé fyrir öðrum rithætti þess. Í greinargerð með frumvarpinu kemur fram að með ákvæðinu eigi að koma í veg fyrir að hróflað sé við rithætti rótgróinna nafna en jafnframt að veita heimild fyrir ritmyndum sem hafa unnið sér hefð. Með ákvæðinu um að nafn samræmist íslenskri stafsetningu er jafnframt stuðlað að samræmingu á rithætti nafna. Benda má á að það er til hagræðis að ekki séu mörg ritháttarafbrigði af nöfnum því að erfiðara getur verið að finna fólk t.d. í skráum ef margir möguleikar eru á stafsetningu nafns. Ákvæðið hafði enn fremur þau áhrif að tókunöfn, sem hefðu ekki unnið sér hefð í íslensku máli, væru óheimil nema ritháttur þeirra væri í samræmi við íslenskar ritvenjur.

Ritháttur nafna getur oft verið tilfinningalega mikilvægur og skipt máli fyrir þann einstakling sem nafnið ber og fjölskyldu hans. Á grundvelli áðurnefndra vinnulagsreglna er viðurkenndur mismunandi ritháttur ýmissa nafna. Í manntölum eða í Þjóðskrá má finna fleiri myndir af ýmsum nöfnum sem í sjálfu sér er einnig hefð fyrir en ekki hefur verið óskað eftir þeim og þær því ekki á mannanafnaskrá.

Á undanförunum áratugum hefur verið talsverður áhugi á rithætti nafna með endinguna *-arr* í nefnifalli eintölu þótt hún sé ekki í samræmi við almennar ritreglur íslensks máls. Slík nöfn eru ævinlega rituð með einu *r*-i samkvæmt stafsetningu nútímamáls. Þrátt fyrir þetta hafa ýmis nöfn með endingunni *-arr* verið færð á mannanafnaskrá, svo sem *Annarr*, *Hávarr*, *Hnikarr*, *Ísarr*, *Sigarr* og *Sævarr* og í úrskurðum um nöfnin kemur fram að aðeins annað *r*-ið er hluti af stofni þeirra og því eru ekki rituð tvö *r* í aukaföllum. Í úrskurðum mannanafnanefndar um nöfn sem enda á *-arr* kemur fram að nefndin vísar til þess að umrædd nöfn komi fyrir í fornum heimildum og megi jafna því við það að viðkomandi ritháttur hafi öðlast menningarhelgi, sbr. 5. gr. áðurnefndra vinnulagsreglna.

2.5 Gömul nöfn en þó ný á mannanafnaskrá

Mörg nöfn, sem bæst hafa við mannanafnaskrá, eru gömul og óal-geng. Það skiptir fjölskyldur oft miklu máli að viðhalda ákveðnum nöfnum eða jafnvel að endurvekja gamalt fjölskyldunafn. Nöfnin *Abigael, Bergjón, Daðína, Díómedes, Einína, Erasmus, Fides, Geirhjörtur, Mýrman, Rósinkara, Stefanný* og *Vagnfríður* eru dæmi um nöfn sem fóru ekki inn á skrána 1991 vegna þess hve nafnberar voru fáir en hafa síðar bæst við hana þar sem mannanafnanefnd hefur samþykkt beiðni fyrir því að nöfnin væru færð á mannanafnaskrá. Nú hefur um nokkurra ára skeið verið unnt að fletta upp í *Íslendingabók* framætt sinni og hefur það án efa haft áhrif á nafnaval og leit að gömlum nöfnum sem notuð voru í fjölskyldunni áður fyrr.

3 Breytingar á nafnavali

Ef mannanafnaskráin frá 1991 er borin saman við þá sem nálgast má á netinu sést að mjög margt hefur breyst á rúmlega 30 árum. Hér verða nefnd fáein atriði sem blasa við þegar skráin er skoðuð vandlega.

3.1 Erlend nöfn

Með lögum um mannanöfn, sem samþykkt voru 1996, var ekki lengur tilskilið að nafn skyldi vera íslenskt og síðan hefur nöfnum af erlendum uppruna fjölgað mjög á mannanafnaskrá. Sú þróun er í takt við fjölgun erlendra ríkisborgara hérlendis en einnig vilja margir íslenskir foreldrar gefa börnum sínum alþjóðleg nöfn. Í lögnum frá 1996 var áfram ákvæðið frá 1991 um að eiginnafn megi ekki brjóta í bág við íslenskt málkerfi og við bættist nýtt ákvæði um að eiginnafn skuli vera ritað í samræmi við almennar ritreglur íslensks máls nema hefð væri fyrir öðrum rithætti þess.

Í upplýsingaveitunni *island.is* er hægt fletta í úrskurðarsafni mannanafnanefndar allt frá árinu 2001 og sjá rökstuðning nefndarinnar fyrir höfnun eða samþykki nafns. Í skýrslu eftirlitsnefndar með mannanafnalögum er yfirlitstafla yfir úrskurði mannanafnanefndar árið 2004 (sjá Dögg Pálsdóttir o.fl. 2005:20). Þar kemur fram að mannanafnanefnd hafi samþykkt u.þ.b. þrjá fjórðu af þeim nafnbeiðnum sem bárust það árið og tekið fram að það hlutfall samþykktra nafna sé nokkuð dæmigert frá því að nafnalögin 1996 tóku gildi. Athygli

vekur hve algengt er að eiginnafni af erlendum uppruna hafi verið hafnað vegna ritháttar. Sem dæmi um það var eiginnöfnunum *Twist*, *Ezra* og *Cara* hafnað á þeim forsendum að stafirnir *c*, *z* og *w* væru ekki í íslenska stafrófinu en eiginnöfn með þeim stöfum voru ekki leyfð nema í nöfnum sem hefð hafði myndast um. Einnig eru ýmis dæmi um að erlendum eiginnöfnum hafi verið hafnað þar sem einhljóðið *i* er ekki ritað á undan *a* í íslenskri stafsetningu og nöfnin ekki unnið sér hefð. Dæmi um slíkt eru erlendu eiginnöfnin *Adrian*, *Thalia* og *Pia*.

Vinnulagsreglur voru rýmkaðar verulega 1. júlí 2021 hvað varðar ritun erlendra nafna og var þá samþykkt að ritun tökunafns með þeim hætti sem gjaldgengur væri í veitímálinu (þ.e. því tungumáli sem nafnið kemur úr) teldist hefðbundinn.⁵ Frávík eru heimil ef um er að ræða aðlögun að almennum íslenskum ritreglum. Þó er áskilið að nöfn skulu rituð með bókstöfum íslenska nútímastafrófsins eða bókstöfunum *c*, *q*, *w* og *z*. Eftir þessa rýmkun vinnulagsreglnanna hefur verið sótt aftur um ýmis erlend eiginnöfn sem áður var hafnað og hafa t.d. *Baltazar*, *Cleopatra*, *Zion* nú bæst við á mannanafnaskrá.

3.2 Gælunöfn

Með gælunafni er átt við nafn sem er stytt eða gert þjálfa í framburði, t.d. *Siggi* af *Sigurður* og *Tóta* af *Þórunn*, og nöfn sem eru leidd af öðrum stofnum en eiginnöfnum, t.d. *Stella*, *Drauma*. Ólíkt uppnefnum eru gælunöfn talin hafa almenna tilvísun og jákvætt eða hlutlaust tilfinningagildi og eru þau oftast notuð innan fjölskyldunnar eða ættarinnar (sbr. Kendra Willson 2019).

Gælunöfn voru ekki tæk sem eiginnöfn samkvæmt mannanafnalögunum 1991 og var svokallað amaákvæði, sem átti að koma í veg fyrir óæskilegar nafngjafir og hindra að eiginnafn gæti orðið nafnbera til ama, einnig látið ná yfir þau. Í greinargerð með frumvarpinu segir um umrædda lagagrein (1. mgr. 2. gr.):

Tekið skal fram að með óæskilegum nöfnum er m.a. átt við klaufaleg nöfn sem auðvelt er að afbaka og snúa út úr og ýmis heiti sem kunna að hafa verið notuð sem nöfn áður fyrr en hafa öðlast nýja og neikvæða merkingu í nútímamáli. Þá er enn fremur átt við gælunöfn en nokkuð hefur borið á að

⁵ Hinn 22. mars 2022 var sú breyting gerð á þessari grein vinnulagsreglnanna að ekki má breyta ritháttarabrigði rótgróins nafns. Á þeim forsendum var eiginnafninu *Ísjak* hafnað í júní 2022.

fólk vilji nefna börn gælunafni náins skyldmennis eða vinar. Dæmi um gælunöfn, sem menn hafa borið sem eiginnöfn, eru *Gunna, Tóta, Laugi, Gauri* o.fl. Þótt slík nafngjöf kunni að vera skiljanleg og beri vott um góðan hug til þeirra sem nefnt er eftir verður hún að teljast óæskileg og ýmis dæmi eru um að menn hafi liðið fyrir slík nöfn eftir að þeir hafa náð fullorðinsaldri. Ýmis vafatilvik geta vaknað í sambandi við það ákvæði sem hér um ræðir og því er gert ráð fyrir að hér geti komið til úrskurðar mannanafnanefndar. Nefndin þarf og að gæta þessa ákvæðis við samningu mannanafnaskrár skv. 3. gr. og hefur með henni bein áhrif í þessu efni.

Ákvæði fyrsta málsliðar 1. mgr. 2. gr. mannanafnalaganna frá 1991 um að eiginnafn skuli vera íslenskt eða hafa unnið sér hefð í íslensku máli hindraði einnig að gælunöfn væru tekin á mannanafnaskrá og hæpið að telja að þau falli undir hugtakið *íslensk nöfn* í skilningi mannanafnalaganna. Að mati Halldórs Ármanns Sigurðssonar (1993b:13–14, 23) gætu gælunöfn eins og t.d. *Doddi, Dídi* og *Gudda* naumast talist „íslensk nöfn“ í skilningi mannanafnalaganna og lék ekki vafi á því að löggjafinn vildi sporna við upptöku nafna af þessu tagi.

Mikilvæg breyting var gerð á þessari lagagrein með mannanafnalögum frá 1996 en þá var ekki lengur kveðið á um að eiginnafn skyldi vera íslenskt. Þetta hafði í för með sér að gælunöfn urðu heimil eiginnöfn svo framarlega sem þau gætu tekið íslenskri eignarfallsendingu og væru rituð í samræmi við almennar ritreglur íslensks máls nema hefð væri fyrir öðrum rithætti þess.

Í núgildandi mannanafnalögum frá 1996 er enn ákvæði um að nafn megi ekki vera nafnbera til ama (3. mgr. 5. gr.) en því ákvæði hefur ekki verið beitt til að hafna gælunöfnum. Í skýrslu eftirlitsnefndar með mannanafnalögum til dómsmálaráðherra er nefnt að skoða þurfi hvort orða þurfi amaákvæðið skýrar. Þannig sýndust ekki rök til að beita ákvæðinu sérstaklega gegn gælunöfnum. Eðlilegast væri að því yrði aðeins beitt ef telja megi merkingu nafns neikvæða eða óvirðulega (sjá Dögg Pálsdóttir o.fl. 2005:21).

Á mannanafnaskránni frá 1991 eru sárafá gælunöfn. Þar má þó finna nafnið *Óli* sem er forn stytting á *Ólafur* og kemur þegar fyrir í Landnámu. Þar eru einnig nokkur nöfn sem eru að uppruna gælunöfn af ýmsum nöfnum, s.s. *Alli* af karlmannsnöfnum sem hefjast á *Aðal-*, *Heiða* af kvenmannsnöfnum sem enda á *-heiður* og *Svana* af kvenmannsnöfnum sem hefjast á *Svan-*. Eftir gildistöku laganna 1996

fjölgaði mjög gælunöfnum á mannanafnaskrá. Þar á meðal eru eftirfarandi nöfn (listinn er ekki tæmandi):

Adda, Addi, Addú, Addý, Allý, Anný, Baddi, Baggi, Bassi, Bauí, Bebba, Begga, Beggi, Benný, Bobba, Bogga, Dengsi, Didda, Diddi, Dillý, Dissý, Ebbi, Eddi, Fúsi, Gaddi, Gauí, Gillý, Gógó, Góí, Gullý, Gurrý, Hadda, Haddi, Haddý, Haffý, Hebba, Hedda, Hædý, Idda, Issa, Issi, Jessý, Jónsi, Kata, Kaja, Katý, Kiddi, Kiddý, Koggi, Konný, Kristó, Maddý, Magga, Maggey, Maggi, Maggý, Muggi, Obba, Odda, Sigga, Soggi, Silla, Silli, Sissa, Sonný, Súddi, Tobbi, Todda, Toggi, Ubbi, Úddi, Venný, Þollý.

Aukist hefur að börn fái gælunöfn afa eða ömmu sem eiginnöfn, t.d. *Muggi* sem gælunafn af *Guðmundur* og *Gullý* sem gælunafn af *Guðbjörg*. Einnig eru allmörg dæmi um að fullorðið fólk bæti gælunöfnum sínum við eiginnöfn. Ástæðurnar virðast vera nokkrar. Í fyrsta lagi má nefna hugsanlega þörf fyrir aðgreiningu. Með það í huga að meginhlutverk nafns sé að aðgreina einstaklinga þá væri dæmi um það að kona, sem heitir jafnalgengu nafni og *Sigríður Jónsdóttir*, myndi bæta við gælunafni sínu. Það er mismunandi hvort gælunafninu sé bætt við á undan eða eftir upprunalegu nafni eða jafnvel að upprunalega nafnið sé fellt niður. Dæmi um þessa möguleika væru þá *Sigríður Sigga Jónsdóttir*, *Sigga Sigríður Jónsdóttir* eða *Sigga Jónsdóttir*. Í öðru lagi að fullorðnir einstaklingar taki upp gælunafn sitt þar sem þeir hafi alla tíð verið kallaðir gælunafninu og þekktist ekki undir öðru nafni. Það kemur í veg fyrir misskilning að fá nafnið skjalfest þannig að hægt sé að nota það á öllum stöðum og án útskýringa. Gælunafnið er orðið hluti af sjálfsmynd viðkomandi og hann tengir ekki við það nafn sem honum var gefið.⁶ Æ algengara er að í tilkynningum um andlát sé gælunafn viðkomandi látið fylgja eiginnafninu til að enginn velkist í vafa um hvern sé verið að tilkynna látinn.

Einnig hefur verið á það bent að stuttnefni eða gælunöfn eru þægilegri í framburði fyrir útlendinga en löng íslensk nöfn (sbr. Höskuldur Þráinsson 1997–1998:209).

⁶ Skýrt dæmi um það kemur t.d. fram í svörum við spurningaskrá frá Þjóðháttadeild Þjóðminjasafnsins þar sem m.a. var spurt um gælunöfn: „Mér finnst ég frekar heita Stella en Ingveldur.“ (*Sarpur*)

3.3 Kyn eiginnafna

Í hvorum tveggja mannanafnalögum frá 1991 og 1996 er kveðið á um að stúlku skuli gefa kvenmannsnafn og dreng skuli gefa karlmannsnafn. Ákvæðið er skýrt svo í frumvarpi því sem varð að mannanafnalögum 1996 (2. mgr. 5. gr.):

Ákvæðið hefur í för með sér að ekkert eiginnafn getur talist vera bæði karlmanns- og kvenmannsnafn nema hefð sé fyrir því að gefa það báðum kynjum. Þannig er t.d. óheimilt að gefa drengjum nafnið *Ilmur* og stúlkum nöfnin *Sturla* og *Blær*. Á sama hátt er óheimilt að gefa stúlkum nafnið *Sigurður* þótt hægt væri að beygja það eins og kvenmannsnafn (þ.e. eins og *Sigríður*). Þetta ákvæði hefur enn fremur í för með sér að mannanafnanefnd verður að skera úr um það hverju sinni hvort tökunafn, sem ekki hefur unnið sér hefð í íslensku máli, t.d. *Robin*, skuli heimilt sem karlmannsnafn eða sem kvenmannsnafn.

Í nokkrum tilvikum hefur reynt á þetta ákvæði. Þar má nefna að árið 2001 var sótt um eiginnafnið *Örn* (mál 113/2001)⁷ sem kvenmannsnafn en beiðninni var hafnað þar sem nafnið var á mannanafnaskrá sem karlmannsnafn. Þá var sótt um eiginnöfnin *Lind* árið 2017 (mál 71/2017) og *Sigríður* árið 2018 (mál 32/2018) sem karlmannsnöfn en báðum beiðnunum var hafnað á þeim forsendum að nöfnin væru á skrá sem kvenmannsnöfn.

⁷ Málin sem vísað er til eru úrskurðir mannanafnanefndar.

Nafn	Fært á mannanafnaskrá	
	sem karlmannsnafn	sem kvenmannsnafn
Blær	(1991)	2013
Elía	2013	1998
Auður	2013	(1991)
Júní	2008	2014
Karma	2016	2017
Eir	2016	(1991)
Ariel	1997	2017
Júlí	1996	2018
Alex	(1991)	2018
Heiður	2020	(1991)

Tafla 1: Eiginnöfn á mannanafnaskrá bæði sem kvk. og kk. nöfn. Ártalið 1991 er haft innan sviga sem merkir að nafnið hafi verið á fyrstu útgefnu mannanafnaskránni sem kom út það ár.

Mannanafnanefnd hefur nokkrum sinnum fallist á að viðurkenna beri tiltekið nafn bæði sem kvenmannsnafn og karlmannsnafn. Fyrsta dæmið um slíkt er eiginnafnið *Blær* sem var fyrst gefið hér á landi á þriðja áratug 20. aldar sem karlmannsnafn. Mannanafnanefnd hafnaði nafninu sem kvenmannsnafni 2001 og 2005 enda er nafnið sérstaklega tilgreint sem óheimilt kvenmannsnafn í áður nefndri skýringargrein í frumvarpi því sem varð að mannanafnalögum 1996. Í kjölfar dóms Héraðsdóms Reykjavíkur frá 31. janúar 2013, í máli nr. E-721/2012, breytti mannanafnanefnd fyrri framkvæmd um það nafn árið 2013 og færði það á mannanafnaskrá sem eiginnafn konu, þrátt fyrir að það væri jafnframt á skránni sem eiginnafn karls.

Sama ár féllst mannanafnanefnd á nafnið *Elía* sem eiginnafn karlmanns (*Elía, Elía, Elía, Elía*) (mál 44/2013) þrátt fyrir að það hefði áður verið fært á mannanafnaskrá árið 1998 sem eiginnafn konu (*Elía, Elíu, Elíu, Elíu*). Í úrskurði um karlmannsnafnið *Elía* kom fram að nafnið ætti rætur að rekja til Biblíunnar, sbr. Elía spámann, og hefði unnið sér hefð sem eiginnafn á karlmanni í íslenskri tungu. Vegna þessarar sérstöðu bryti nafnið því ekki gegn 2. mgr. 5. gr. laga um mannanöfn þótt það væri einnig á skrá sem eiginnafn konu.

Karlmannsnafnið *Auður* var einnig fært á mannanafnaskrá árið 2013 (mál 73/2013) þrátt fyrir að það hefði áður verið skráð þar sem eiginnafn konu. Í úrskurði mannanafnanefndar var bent á að karlmannsnafnið *Auður* (*Auð, Auði, Auðs*) kemur fyrir í fornritunum og því mætti líta svo á að í íslensku máli væri hefð fyrir nafninu sem

karlmannsnafni en nafnið á sér auk þess ríka hefð sem kvenmannsnafn (*Auður, Auði, Auði, Auðar*). Öll þessi þrjú nöfn, *Blær, Elía* og *Auður*, eiga það sammerkt að þess finnast dæmi í íslenskum heimildum að nafnið, sem um ræðir, hafi verið notað hér á landi í almennt þekktum bókmenntatexta á bæði kyn og töldust því, samkvæmt íslenskum lögum um mannanöfn, bæði kvenmanns- og karlmannsnöfn.⁸

Eiginnafnið *Júni* (mál 4/2014) var fært á mannanafnaskrá 2014 sem kvenmannsnafn (*Júni, Júni, Júni, Júníar*) enda þótt það hefði verið skráð árið 2008 (mál 65/2008) sem karlmannsnafn (*Júni, Júni, Júni, Júnis*). Í úrskurðinum um *Júni* sem kvenmannsnafn var m.a. horft til þess að lítil hefð væri fyrir nafninu *Júni* á Íslandi og því væri ekki hægt að líta svo á að nafnið gæti ekki verið kvenmannsnafn í íslensku þótt áður hefði það verið notað sem karlmannsnafn í einhverjum tilvikum. Í úrskurðinum var enn fremur horft til þess að í enskumælandi löndum ætti samsvarandi nafn, *June*, sér hefð sem kvenmannsnafn.

Mannanafnanefnd hefur úrskurðað þrívægis um eiginnafnið *Karma*. Í fyrsta úrskurðinum árið 2014 (mál 57/2014) hafði verið sótt um nafnið sem karlmannsnafn með eignarfallsmyndinni *Karmas* en beiðninni hafnað á þeim forsendum að nafnið tæki ekki íslenskri eignarfallsendingu. Málið var endurupptekið 2016 (mál 39/2016) þar sem mannanafnanefnd endurskoðaði úrskurð sinn og var nafnið fært á mannanafnaskrá ásamt eignarfallsmynd þess, *Körmu*, sbr. beygingu karlmannsnafna eins og *Sturla* og *Skúta*. Árið eftir var sótt um nafnið *Karma* sem kvenmannsnafn (mál 17/2017) og var beiðnin samþykkt. Í úrskurði mannanafnanefndar kom fram að nafnið hefði ekki öðlast hefð sem karlmannsnafn í íslensku máli og beygðist samkvæmt algengri beygingu kvenkynsnafna en sjaldgæfri hjá karlmannsnöfnum. Það væri því ekkert sem kæmi í veg fyrir að það yrði einnig notað sem kvenkyns eiginnafr.

Karlmannsnafnið *Eir* er ungt (*Eir, Eir, Eir, Eirs*) og var samþykkt á mannanafnaskrá 2016 (mál 82/2016) og er talið vera leitt af orðinu *eir* 'málmur'. Kvenmannsnafnið *Eir* (*Eiri, Eiri, Eirar*) er fornt ásynjunafn sem kemur fyrst fyrir á áratugnum 1930–1940 og talið af sögninni að *eira*, 'hlífa, vernda' (Guðrún Kvaran 2011:172). Nöfnin eru því ólíks uppruna þótt þau séu samhljóma og í úrskurði mannanafnanefndar segir að ekkert standi í vegi fyrir því að þessi samhljóma nöfn séu bæði notuð, annað sem karlmannsnafn en hitt kvenmannsnafn.

⁸ Sbr. orðalag í dómi Héraðsdóms Reykjavíkur nr. E-2125/2018 um eiginnafnið *Alex*.

Nafnið *Ariel* var fært á mannanafnaskrá sem karlmannsnafn (*Ariel, Ariel, Ariel, Ariels*) árið 1997 (mál 55/1997) en var jafnframt fært á skrá sem kvenmannsnafn (*Ariel, Ariel, Ariel, Arielar*) árið 2017 (mál 45/2017). Í úrskurðinum kemur m.a. fram að erlendis hefði nafnmyndin *Ariel* unnið sér hefð sem kvenmannsnafn og að nafnið hefði litla hefð sem karlmannsnafn hér á landi.

Nafnið *Júli* var fært á mannanafnaskrá sem karlmannsnafn (*Júli, Júli, Júli, Júlís*) árið 1996 (mál 116/1996) en samþykkt á mannanafnaskrá árið 2018 (mál 53/2018) sem kvenmannsnafn (*Júli, Júli, Júli, Júlíar*). Í úrskurðinum segir m.a. að mannanafnanefnd telji sýnt að nafnið *Júli* eigi sér ekki ríka hefð í íslensku og að enda þótt nafnið hafi verið notað sem karlmannsnafn á Íslandi verði ekki á því byggt að nafnið geti ekki í íslensku máli einnig verið kvenmannsnafn.

Nafnið *Alex* (*Alex, Alex, Alex*) var fært á fyrstu útgáfu mannanafnaskrár 1991 sem karlmannsnafn og er orðið töluvert algengt sem slíkt enda þótt það sé fremur ungt í íslensku. Kvenmannsnafninu *Alex* (*Alex, Alex, Alexar*) hafði verið hafnað í tvígang af mannanafnanefnd (mál 76/2013 og 69/2017) með þeim rökum að of rík hefð væri fyrir því að *Alex* væri notað sem karlmannsnafn hér á landi og engin dæmi um að það væri notað sem eiginnafröfn konu. Það var niðurstaða mannanafnanefndar að nafnið gæti einvörðungu talist karlmannsnafn í íslensku og að það myndi ganga gegn 2. mgr. 5. gr. að viðurkenna það sem kvenmannsnafn. Héraðsdómur Reykjavíkur felldi úrskurð mannanafnanefndar úr gildi árið 2019 (mál nr. E-2125/2018) og er kvenmannsnafnið *Alex* því nú komið á mannanafnaskrá. Orðrétt segir í dómnum: „Er ekki unnt að fallast á að lög standi til þess að hefð nafns sem annað hvort karlmannsnafn eða kvenmannsnafn geti þannig alfarið staðið því í vegi að nafnið verði notað um annað kyn en hefðin segir til um í þeim tilvikum þegar nafn er þess eðlis málfræðilega að það er „kynlaust“.“ Ekki er nánar skilgreint í dómnum hvað felst í málfræðilegu kynleysi.

Mikilvæg breyting varð með gildistöku laga um kynrænt sjálfræði árið 2019 en þá var ákvæðið í 2. mgr. 5. gr. laga nr. 45/1996 um að stúlkum skuli gefin kvenmannsnöfn og drengjum karlmannsnöfn fellt brott. Brottfall þess ákvæðis opnar þann möguleika að nöfn geti einnig verið hvorugkyns og þar með kynhlutlaus. Lítið stendur um nafngjöf í lögnum um kynrænt sjálfræði en þar stendur þó að jafnhliða breyttri skráningu einstaklings á kyni í Þjóðskrá hafi hann rétt á að breyta nafni sínu. Ef nafn er á mannanafnaskrá geta allir fengið að taka það upp óháð því hvort um er að ræða konu eða karl eða einstakling sem

er skráður með hlutlaust kyn. Það þarf því ekki lengur að sækja um til mannanafnanefndar ef óskað er eftir því að nota (hefðbundið) drengjanafn fyrir stúlku eða stúlkunafn fyrir dreng. Mannanafnanefnd samþykkti beiðni um karlmannsnafnið *Heiður* á mannanafnaskrá árið 2020 og kemur fram í úrskurðinum (mál 64/2020) að það hafi eignarfallsmyndina *Heiðurs* en kvenmannsnafnið *Heiður* (*Heiði*, *Heiði*, *Heiðar*) hefur sterka hefð og var á fyrstu mannanafnaskránni 1991. Í þessu tilviki er til samhljóða karlkyns samnafn, *heiður*, og því þarf ekki að líta svo á að sótt hafi verið um sérstaka karlkyns útgáfu af kvenmannsnafninu *Heiður*. Þess má geta að þegar löggin um kynrænt sjálfræði voru samþykkt 2019 tók karlmaður upp hið hefðbundna kvenmannsnafn *Sigríður* en mannanafnanefnd hefur engin afskipti af því hvernig nöfn eru beygð.

Þegar þetta er ritað (2022) er mannanafnaskrá skipt upp í eigin-nöfn stúlkna, eiginnöfn drengja og kynhlutlaus nöfn en síðastnefnda flokkinn má sjá í *Töflu 2*.

Kynhlutlaus nöfn	Úrskurðarár
Akarn (ef. Akarns)	2022
Alpha (ef. Alpha)	2021
Aró (ef. Arós)	2021
Bjart (ef. Bjarts)	2022
Bryn (ef. Bryns)	2021
Eló (ef. Elós)	2021
Frost (ef. Frosts).	2020
Kaos (ef. Kaoss)	2021
Lauf (ef. Laufs)	2022
Logn (ef. Logns)	2021
Norður (ef. Norðurs)	2022
Ragn (ef. Ragns)	2022
Regn (ef. Regns)	2020
Skylar (ef. Skylars)	2021
Snæ (ef. Snæs)	2021
Snæfrost (ef. Snæfrosts)	2022
Sverð (ef. Sverðs)	2021
Villiblóm (ef. Villiblóms)	2022

Tafla 2: Kynhlutlaus nöfn á mannanafnaskrá og úrskurðarár.

Kynhlutlaus nöfn eru ekki bundin við einstaklinga með kynhlutlausa skráningu í Þjóðskrá heldur geta allir tekið þau upp. Nöfnin í *Töflu 2* hafa verið skráð á mannanafnaskrá sem kynhlutlaus og eru þau öll hvorugkyns nafnorð.

4 Lokaorð

Í greininni er skýrt frá tilurð íslenskrar mannanafnaskrár og hvernig hún hefur þróast. Fyrsta mannanafnaskráin var gefin út samhliða nýjum mannanafnalögum árið 1991 og í henni áttu að vera eiginnöfn sem töldust heimil. Í formálsorðum mannanafnaskrárinnar er tekið fram að skráin skuli vera til viðmiðunar og á engan hátt tæmandi. Eitt helsta álitamálið við samningu skrárinnar tengdist túlkun á ákvæði í lögnum frá 1991 um að eiginnöfn skyldu vera íslensk. Árið 1993 setti mannanafnanefnd vinnulagsreglur með það að markmiði að framkvæmd laganna yrði skýr og jafnræðis gætt.

Í inngangi er spurt hvort og hvernig lagabreytingar hafa haft áhrif á mannanafnaskrána eða hvort breytingar á nafnavali hafi leitt til lagabreytinga. Þarna á milli er samband. Mikil óánægja var með mannanafnalögin frá 1991 og samfélagið kallaði eftir breytingum. Eftir að ný mannanafnalög tóku gildi árið 1996 og ekki var lengur tilskilið að eiginnafn skyldi vera íslenskt hafa fjölmörg nöfn af erlendum uppruna bæst við mannanafnaskrána. Sú þróun er í takt við fjölgun erlendra ríkisborgara hérlendis en einnig vilja margir íslenskir foreldrar gefa börnum sínum alþjóðleg nöfn. Þá hefur einnig fjöldi gælunafna verið samþykktur og færður á mannanafnaskrá. Mörg nöfn, sem bæst hafa á mannanafnaskrá, eru í raun gömul nöfn og er skýringin sú að mjög óalgeng nöfn voru ekki tekin með á skrána 1991. Ef áhugi var á því að viðhalda slíkum nöfnum þurfti að sækja um það til mannanafnanefndar. Vinnulagsreglurnar sem mannanafnanefnd samþykkti 1993 voru festar í sessi í greinargerð með nýjum mannanafnalögum árið 1996 að frátalinni fyrstu greininni um hvað væri íslenskt nafn og fjórðu greininni um gælunöfn.

Veigamikil breyting varð með gildistöku laga um kynrænt sjálfræði árið 2019 en þá var ákvæðið í 2. mgr. 5. gr. laga nr. 45/1996 um að stúlkum skuli gefin kvenmannsnöfn og drengjum karlmannsnöfn fellt brott. Málefni transfólks höfðu verið í deiglu um hríð. Til að mynda tók umboðsmaður Alþingis árið 2007 til athugunar reglur um möguleika einstaklinga til að óska eftir breytingu á skráningu nafns

í Þjóðskrá (*Umboðsmaður Alþingis*, mál nr. 4919/2007) og árið 2010 var lögð fram á Alþingi tillaga um réttarbætur fyrir transfólk. Staðfesting á rétti einstaklinga til að skilgreina sjálfir kyn sitt leiðir af sér réttinn til að breyta skráningu kyns í opinberum skrá og nafni sé þess þörf svo samræmist kynvitund viðkomandi. Nú er mannanafnaskrá skipt upp í eiginnöfn stúlkna, eiginnöfn drengja og sérstök kynhlutlaus nöfn. Enda þótt krafan um kynjaskipt eiginnöfn hafi verið fjarlægð úr mannanafnalögum 2019 þá úrskurðaði mannanafnanefnd árið eftir sérstaklega um eiginnafnið *Heiður* sem karlmannsnafn en það nafn hafði frá upphafi verið á mannanafnaskrá sem kvenmannsnafn. Líkleg skýring á þessu er sú að fólk telji nauðsyn að greina karlmannsnafn frá kvenmannsnafni í fallbeygingu. Annað dæmi um það er *Blær* sem kvenmannsnafn sem ýmsir vilja beygja á annan hátt en karlmannsnafnið *Blær* (sbr. Eiríkur Rögnvaldsson 2020).

Fjöldi nafna á mannanafnaskrá hefur rúmlega tvöfaldast frá upphafi. Vinnulagsreglur voru rýmkaðar umtalsvert 2021 þegar mannanafnanefnd heimilaði rithátt tókunafns sem væri gjaldgengur í veitimálinu en þó áskilið að nafnið væri ritað með bókstöfum íslenska stafrófsins eða bókstöfunum *c*, *q*, *w* og *z*. Skilyrðin sem tókunöfn þurfa að uppfylla til að vera samþykkt á mannanafnaskrá eru því mun rýmri núna en í fyrstu vinnulagsreglunum sem samþykktar voru 1993.

Nafnasiðir þróast og breytast og eru dæmi um smekk og tísku hvers tíma. Ný nöfn bætast jafnt og þétt við, sum þeirra eru komin til að vera en önnur ná ekki vinsældum. Árið 2020 lagði dómsmálaráðherra fram stjórnarfrumvarp þar sem m.a. var lagt til að hætt yrði að halda mannanafnaskrá í þeirri mynd sem hún er í dag, þ.e. skrá yfir eiginnöfn sem teljast heimil. Enda þótt frumvarpið hafi ekki náð fram að ganga er óljóst hver framtíð hinnar íslensku mannanafnaskrár verður.

Heimildir

Baldur Jónsson. 1991. Ritfregnir. *Málfregnir* 10:30.

Dögg Pálsdóttir, Davíð Þór Björgvinsson og Jónas Kristjánsson. 2005. *Lokaskýrsla til dómsmálaráðherra*. https://www.stjornarradid.is/media/innanrikisraduneyti-media/media/Skyrslur/Eftirlitsnefnd___med_mannanafnalogum_skyrsla.pdf (sótt í desember 2022).

Eiríkur Rögnvaldsson. 2020. *Blær*. <https://uni.hi.is/eirikur/2020/11/10/blaer/> (sótt í ágúst 2022).

Familieretshuset. *Godkendte fornavne*. <https://familieretshuset.dk/navne/navne/godkendte-fornavne> (sótt í ágúst 2022).

- Guðrún Kvaran og Sigurður Jónsson frá Arnarvatni. 1991. *Nöfn Íslendinga*. Reykjavík: Heimskringla.
- Guðrún Kvaran. 2011. *Nöfn Íslendinga*. Reykjavík: Forlagið.
- Hagstofa Íslands. 2010. *Greinargerð um mannanafnatölur*. <https://www.hagstofa.is/media/42439/Greinargerð-um-mannanafnatölur.pdf> (sótt í ágúst 2022).
- Hagstofa Íslands. *Hversu algengt er nafnið?* <https://www.hagstofa.is/talnaefni/ibuar/faeddir-og-danir/nofn/> (sótt í desember 2022).
- Halldór Ármann Sigurðsson. 1993. Heimil nöfn og óheimil. Um 2. grein mannanafnalaganna. *Íslenskt mál og almenn málfræði* 15:7–34.
- Hermann Pálsson. 1960. *Íslensk mannanöfn*. Reykjavík: Heimskringla.
- Hermann Pálsson. 1981. *Nafnabókin*. Reykjavík: Mál og menning.
- Hermann Pálsson. 1992. Tilræði við íslenska menningu. *Lesbók Morgunblaðsins* 13. júní, bls. 2.
- Hólmfríður Gísladóttir. 1991. Góðir félagar! *Fréttabréf Ættfræðifélagsins*, 9(7):2.
- Höskuldur Þráinsson. 1997–1998. Bill Clinton og íslenskar nafnvenjur. *Íslenskt mál og almenn málfræði* 19–20:209–231. *Íslendingabók*. <https://www.islendingabok.is/> (sótt í desember 2022).
- Karl Sigurbjörnsson. 1984. *Hvað á barnið að heita?* Reykjavík: Setberg.
- Lind, Erik Henrik. 1905. *Norsk-ísländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden*. Uppsala: Lundequistska bokhandeln.
- Lind, Erik Henrik. 1931. *Supplementband*. Oslo: Det norske Videnskaps-Akademi.
- Mannanafnanefnd. 1991a. *Mannanafnaskrá*. Reykjavík: Hagstofa Íslands, Þjóðskrá.
- Mannanafnanefnd. 1991b. *Meginreglur um mannanöfn samkvæmt lögum um mannanöfn, nr. 37/1991*. Reykjavík: Hagstofa Íslands.
- Mannanafnanefnd. 1994. *Mannanafnaskrá*. Reykjavík: Hagstofa Íslands.
- Mannanafnanefnd. 1997. *Mannanafnaskrá*. Reykjavík: Hagstofa Íslands. *Mannanafnaskrá*. <https://island.is/leit-i-mannanafnaskra> (sótt í ágúst 2022).
- Málráðið. *Góðkend fólkanövn*. <http://malrad.fo/page.php?Id=38&l=fo> (sótt í desember 2022).
- Nafn telst íslenskt ef allir liðir þess eru af norrænum toga. 1993. *Morgunblaðið* 21. október, bls. 5.
- Sarpur. Aukaspurning um gælunöfn. <https://sarpur.is/Spurningaskra.aspx?ID=531333> (sótt í ágúst 2022).
- Ólafur Lárusson. 1960. *Nöfn Íslendinga árið 1703*. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag.
- Svavar Sigmundsson. 1995. Framkvæmd nýrra nafnalaga á Íslandi. *Studia anthroponymica Scandinavica* 13:101–115.
- Umboðsmaður Alþingis. *Mál nr. 595/1992*, álit: <https://umbodsmadur.is/alit-og-bref/mal/nr/916/skoda/reifun> (sótt í desember 2022).
- Umboðsmaður Alþingis. *Mál nr. 4919/2007*, álit: <https://umbodsmadur.is/alit-og-bref/mal/nr/1282/skoda/mal/> (sótt í desember 2022).

- Úrskurðir mannanafnanefndar. <https://www.stjornarradid.is/gogn/urskurdir-og-alit/> (sótt í ágúst 2022).
- Vinnulagsreglur 2015. <https://www.stjornarradid.is/gogn/urskurdir-og-alit/stakur-urskurdur/?newsid=39850a08-606b-11e8-942c-005056bc530c&cna me=Mannanafnanefnd&cid=e219adf8-4214-11e7-941a-005056bc530c> (sótt í ágúst 2022).
- Vinnulagsreglur 2021. <https://www.stjornarradid.is/gogn/urskurdir-og-alit/stakur-urskurdur/?newsid=c240cc66-019f-11ec-813f-005056bc8c60&cna me=Mannanafnanefnd&cid=e219adf8-4214-11e7-941a-005056bc530c> (sótt í ágúst 2022).
- Vinnulagsreglur 2022. <https://www.stjornarradid.is/gogn/urskurdir-og-alit/stakur-urskurdur/?newsid=47e79b25-c544-11ec-8148-005056bcf582&cna me=Mannanafnanefnd&cid=e219adf8-4214-11e7-941a-005056bc530c> (sótt í ágúst 2022).
- Willson, Kendra. 2019. Frásagnir af gælunöfnum. <https://arnastofnun.is/is/utgafa-og-gagnasofn/pistlar/frasagnir-af-gaelunofnum> (sótt í ágúst 2022).
- Þorsteinn Þorsteinsson. 1961. *Íslensk mannanöfn*. Reykjavík: Menningarsjóður.

Viðauki: Yfirlit yfir opinber skjöl sem vísað er til

a) Dómar

- Dómur Héraðsdóms Reykjavíkur, 31. janúar 2013, (mál nr. E-721/2012).
- Dómur Héraðsdóms Reykjavíkur, 15. mars 2019, (mál nr. E-2125/2018).

b) Lög og þingskjöl

- Frumvarp til laga um mannanöfn*, þskj. 34 Ed, 92. löggjafarþing 1971. <https://www.althingi.is/altext/92/s/pdf/0034.pdf> (sótt í ágúst 2022).
- Frumvarp til laga um mannanöfn*, þskj. 162, 151. löggjafarþing 2020–2021. <https://www.althingi.is/altext/151/s/0162.html> (sótt í ágúst 2022).
- Lög um mannanöfn* nr. 54/1925. https://www.althingi.is/altext/althingistidindi/L037/037_thing_1925_A_thingskjol.pdf [bls. 1037–1038].
- Lög um mannanöfn* nr. 37/1991. <https://www.althingi.is/altext/113/s/0937.html> (sótt í ágúst 2022).
- Lög um mannanöfn* nr. 45/1996. <https://www.althingi.is/lagas/152c/1996045.html> (sótt í ágúst 2022).
- Lög um kynrænt sjálfræði* nr. 80/2019. <https://www.althingi.is/lagas/152c/2019080.html> (sótt í ágúst 2022).
- Tillaga til þingsályktunar um réttarbætur fyrir transfólk*, þskj. 187, 138. löggjafarþing 2010. <https://www.althingi.is/altext/138/s/0187.html> (sótt í desember 2022).

Lykilorð

eiginnöfn, mannanafnaskrá, mannanafnalög, vinnulagsreglur, mannanafnanefnd

Keywords

personal names, personal names registry, law on personal names, procedural rules, personal names committee

Abstract

The article sheds light on the origin and development of the Icelandic register of personal names. There were various matters of opinion during the creation of this register, e.g. regarding the interpretation of the provision in the name law from 1991 that given names should be Icelandic. Procedural rules have been established to ensure that the law's implementation would be clear. In 1996, a new naming law was passed, and it was no longer required that a given personal name should be Icelandic. That change had a great impact on Icelandic register of personal names, and based on it, many names of foreign origin have been added to the register. A number of nicknames that were not allowed as personal names according to the old law, as well as many old names that were not included in the register in 1991 because how uncommon they were have also been added. With the entry into force of the law on gender autonomy in 2019, the provision that a girl should be given a female name and a boy should be given a male name was abolished, and as a result various gender-neutral names have been added to the personal names register.

Ágústa Þorbergsdóttir
Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum
agusta.thorbergsdottir@arnastofnun.is

Guðrún Kvaran
prófessor emerítus
gudrun.kvaran@arnastofnun.is